

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»

Л. С. Халілова

Навчальна програма
з позашкільної освіти

КУЛЬТУРА КРИМСЬКИХ ТАТАР

Три роки навчання

Дослідницько-
експериментальний напрям

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»

Л. С. Халілова

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
«КУЛЬТУРА КРИМСЬКИХ ТАТАР»**

Три роки навчання

Дослідницько-експериментальний напрям

Київ
Національний центр
«Мала академія наук України»
2021

УДК 304
X17

Авторка:

Л. С. Халілова — методистка II категорії лабораторії культурної освіти та гуманітарних дисциплін Національного центру «Мала академія наук України»

*Рекомендовано науково-методичною радою
Національного центру «Мала академія наук України»
(протокол № 3 від 15 жовтня 2020 р.)*

Халілова Л. С.

X17 Навчальна програма з позашкільної освіти «Культура кримських татар» : дослідницько-експериментальний напрям / Л. С. Халілова ; за ред. Н. О. Халупко ; [відп. за вип. О. В. Лісовий]. — Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2021. — 48 с.

У виданні представлено програму з позашкільної освіти дослідницько-експериментального напрямку, спрямовану на підготовку талановитої молоді МАН у сфері кримськотатарської культури, реалізацію її творчого, дослідницького потенціалу.

Видання розраховане на педагогічних працівників закладів загальної, вищої та позашкільної освіти, фахівців, які опікуються освітою та розвитком молоді.

УДК 304

© Халілова Л. С., 2021

© Національний центр

«Мала академія наук України», 2021

ЗМІСТ

Від автора	4
Навчальна програма «Культура кримських татар». Пояснювальна записка.....	6
Початковий рівень.....	10
Основний рівень	22
Вищий рівень.....	32
Орієнтовний перелік обладнання.....	43
Література	44

ВІД АВТОРА

*Medeniyetimiz bizim için mirastır,
baba-dedelerimizden qalğan baylıq,
vasiyet ve nesillerge fermandır.*

*Наша культура – наша спадщина,
багатство, що залишили нам предки,
заповіт і веління для поколінь.*

Культура кримських татар – унікальне явище, у якому закладені глибокий сенс і семантика, що з давніх-давен ґрунтується на духовних цінностях народу. Протягом історії кримськотатарський народ накопичив у своїй культурі багату історичну та морально-етичну спадщину.

Сьогодні, у ХХІ столітті, найактуальнішим для кримських татар постає вивчення своєї культури як чинника, що сприяє консолідації суспільства, подоланню ізоляціонізму, виробленню національної самосвідомості та почуття єдності з історією і Батьківщиною.

Навчальна програма містить становлення усіх напрямів розвитку культури, простежує процес формування національно-культурних цінностей, поширення стилів мистецтва, констатує зв'язок часів через збереження і розвиток культурних традицій кримських татар. Вивчення культури кримськотатарського народу – це один зі способів краще пізнати звичаї та обряди, танцювальне, пісенне й образотворче мистецтво, а також етнокультурні особливості у традиціях народу.

Навчальна програма з позашкільної освіти «Культура кримських татар» сприятиме всебічному розвитку розумових здіб-

ностей, високих моральних якостей, почуття патріотизму, національної свідомості, високого рівня духовності.

Структурно програма побудована за тематично-хронологічним принципом.

Поринаючи у світ кримськотатарської культури з її основними науковими проблемами і дискурсами, пропонованими у цій програмі, обдарована молодь зможе пізнати головні історичні факти, специфіку і загальні напрями розвитку культури кримських татар. Навчальна програма також допоможе сформувати світогляд, створить необхідну базу для подальшого розвитку особистості та її жаги до глибинного дослідження народу України.

Бажаю вам зануритися у чарівний світ кримськотатарської культури!

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «Культура кримських татар»

Початковий, основний та вищий рівні

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

На сьогодні до числа найбільш актуальних питань гуманітарного напрямку належить саме дослідження культури. Вивчення культури корінного народу України – кримських татар – є важливим чинником, який формує свідому особистість і має велике соціальне значення та позитивний ефект для здобувачів освіти.

Новизну навчальної програми обумовлює необхідність забезпечити вивчення культури внутрішньо переміщених осіб із числа кримських татар, а також інших національностей для підвищення розвитку та соціальної компетенції. Вивчення культури кримських татар має велике інтеграційне та консолідувальне значення для народу України.

За допомогою знань про культуру кримських татар здобувачі освіти пізнають світ, набувають практичних навичок науково-дослідницької роботи, розвиваються творчо, формують ціннісні орієнтири.

Навчальна програма передбачає поглиблене вивчення кримськотатарської традиційної культури, формування дослідницьких компетентностей щодо проведення самостійних досліджень у сфері етнічної та сучасної культури.

Метою викладання навчальної програми є ознайомлення здобувачів освіти із культурою корінного народу. Програма спрямована на формування системи знань про культурні зако-

номірності кримськотатарського народу в контексті патріотичного виховання молоді.

Основні завдання програми полягають у формуванні в здобувачів освіти таких компетентностей:

- *пізнавальної*: поглиблення знань з кримськотатарської культури і мистецтва – ознайомлення з традиціями та обрядами, музикою, танцями, образотворчим мистецтвом, релігійними та календарними святами тощо; оволодіння теоретичними основами науково-дослідницької та збирацько-видавничої діяльності;
- *практичної*: закріплення вивченого матеріалу за допомогою різних видів завдань; формування навичок дослідницької, пошукової роботи, збирання і паспортизації, аналізу й інтерпретації автентичних джерел; засвоєння етики спілкування у процесі записування культурологічних знань; вміле застосування отриманих знань на практиці; здобуття навичок організації виставок, підготовки тематичних свят;
- *творчої*: написання науково-популярних статей, інших публікацій; набуття досвіду самостійної роботи, власної творчої діяльності (розвиток мислення, уваги, уяви, фантазії, комунікативних здібностей); формування стійкого інтересу до кримськотатарської культури;
- *соціальної*: виховання поваги до духовних цінностей, дбайливого ставлення до національної минувшини; формування громадської позиції, загальнолюдських і національних культурних цінностей; позитивних емоційно-вольових рис (самостійності, наполегливості, працелюбності тощо).

Навчальна програма розрахована на роботу з дітьми 8–11-х класів протягом трьох років. Рівні навчання: початковий, основний та вищий. На опрацювання навчального матеріалу відво-

диться така кількість годин: початковий рівень – 144 години (чотири години на тиждень); основний рівень – 216 годин (шість годин на тиждень); вищий рівень – 216 годин (шість годин на тиждень). Кількісний склад навчальної групи – 8–12 дітей.

Навчальна програма передбачає поєднання теоретичного матеріалу із практичними завданнями. Теоретичний матеріал пропонується подавати у формі лекцій з елементами евристичних бесід, дискусій, з використанням мультимедійних презентацій. Рекомендовані різноманітні методи навчання: пояснювально-ілюстративний (розповідь, пояснення, міркування, евристична бесіда тощо), репродуктивний (складання тезових конспектів, планів, порівняльних таблиць), проблемно-пошуковий (аналіз першоджерел, записів тощо), дослідницький метод взаємодії викладача та здобувачів освіти, самостійної роботи тощо.

Серед різноманітних форм проведення практичних робіт перевага надається дискусіям, круглим столам, брейн-рингам; презентаціям та обговоренню книжок, кінофільмів; прослуховуванню й аналізу аудіо- та відеозаписів; семінарам, роботі в малих групах, у парах; іграм; роботі із джерелами, картами і таблицями; розв'язанню дослідницьких, індивідуальних і творчих завдань різної складності.

Окремі години присвячено відвідуванню музеїв, виставок, народних свят, перегляду наукових, науково-популярних фільмів, прослуховуванню відеолекцій; музичних творів, зустрічам із видатними діячами кримськотатарської культури тощо.

На заняттях гуртка застосовують різноманітні наочні засоби навчання: друковані видання, різні матеріали (карти, таблиці, ілюстрації, портрети), використовують сучасні технічні засоби навчання.

Знання здобувачів освіти перевіряють та оцінюють під час практичного закріплення матеріалу, захисту дослідницьких робіт, проведення вікторин, брейн-рингів, написання статей, доповідей, рефератів, участі у конференціях, олімпіадах тощо.

Як підсумок науково-дослідницької роботи талановитої і здатної до наукової роботи молоді пропонується організація наукової конференції, на якій юні науковці презентують результати досліджень і захищають свої роботи.

Програма є орієнтовною. Керівник гуртка може вносити зміни й доповнення до змісту програми з огляду на підготовку гуртківців, їхні інтереси і стан матеріально-технічної бази закладу.

Розділ годин за темами – орієнтовний. Керівник гуртка, зважаючи на рівень підготовки дітей, може визначити кількість годин на опанування тієї чи іншої теми, вносити до програми відповідні корективи.

Перелік обладнання у програмі подано як орієнтовний відповідно до можливостей навчального закладу.

Початковий рівень

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичні	практичні	разом
Вступ	1	1	2
Розділ 1. Традиційна культура кримських татар	1	3	4
1.1. Культура: види і форми	1	3	4
Розділ 2. Історія кримськотатарської культури	6	12	18
2.1. Формування культури кримських татар у період Кримського Ханства	1	2	3
2.2. Занепад культури кримських татар («Чорне століття»)	1	2	3
2.3. Відродження кримськотатарської культури	1	2	3
2.4. Кримськотатарська культура в період СРСР. Депортація та повернення	1	2	3
2.5. Культура кримських татар після розпаду СРСР: 1991–2013 рр.	1	2	3
2.6. Культура кримських татар після анексії Криму: 2014–2020 рр.	1	2	3
Розділ 3. Традиції, обряди, звичаї кримських татар	6	16	22
3.1. Релігійні та календарні свята кримських татар	2	4	6
3.2. Родинно-побутові звичаї кримських татар	2	6	8
3.3. Весільні обрядодії кримських татар	2	6	8
Розділ 4. Кримськотатарське традиційне вбрання як елемент культури	8	16	24

4.1. Жіноче та чоловіче традиційне вбрання кримських татар	2	4	6
4.2. Символіка обрядового костюма	2	4	6
4.3. Ювелірне мистецтво кримських татар як невід'ємна складова культури	2	4	6
4.4. Чоловічі та жіночі зачіски кримських татар XVII ст. – початку XX ст.	2	4	6
Розділ 5. Фольклор кримських татар як складова народної культури	4	4	8
5.1. Пісенні жанри кримськотатарського фольклору	2	2	4
5.2. Традиційні музичні інструменти кримських татар	2	2	4
Розділ 6. Основи науково-дослідницької діяльності	20	28	48
6.1. Поняття про наукове дослідження і методи його проведення	4	8	12
6.2. Основні засади збирання та оброблення інформації	4	8	12
6.3. Написання й оформлення науково-дослідницької роботи	4	8	12
6.4. Представлення і захист науково-дослідницької роботи	4	8	12
Розділ 7. Освітня та презентаційна діяльність	4	12	16
7.1. Освітня діяльність	2	6	8
7.2. Презентаційна діяльність	2	6	8
Підсумок	2	–	2
Разом	52	92	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 години)

Теоретична частина. Мета, завдання роботи гуртка. Ознайомлення з планом роботи. Ознайомлення з літературою.

Практична частина. Формування індивідуального плану роботи на рік.

Розділ 1. Традиційна культура кримських татар (4 години)

1.1. Культура: види і форми (4 години)

Теоретична частина. Визначення поняття «культура». Матеріальна і духовна культура людини. Види культури. Культура за характером ставлення: світська або релігійна. Поширення культури у світі: національна, світова. Культура за географічним чинником – східна, західна, європейська, британська, німецька, американська. Форми культури. Висока культура – елітарна. Масова культура. Народна культура. Види народної культури.

Практична частина. Укладання таблиці «Види кримськотатарської культури». Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Вправи дослідницького і творчого характеру. Обговорення питань.

Розділ 2. Історія кримськотатарської культури (18 годин)

2.1. Формування культури кримських татар у період Кримського Ханства (3 години)

Теоретична частина. Формування та розвиток історико-культурного потенціалу кримськотатарського народу, зокрема: створення виробничих кварталів (maale) у місті Бахчисарай та інших містах Кримського півострова. Культура кримських татар у період Кримського Ханства 1441–1783 рр. – період розвитку культури, мистецтва і літератури.

Практична частина. Ознайомлення з виробами ужиткового мистецтва періоду Кримського Ханства: перегляд відеоматеріалів.

2.2. Занепад культури кримських татар («Чорне століття») (3 години)

Теоретична частина. Занепад кримськотатарської культури в період анексії Криму Російською імперією у 1783 році. Культура кримських татар у період вимушеної міграції 1783–1880 рр. Тотальний занепад освіти і національної культури.

Практична частина. Укладання порівняльної таблиці різних періодів розвитку і занепаду культури кримських татар. Обговорення питань. Ознайомлення з архівними матеріалами.

2.3. Відродження кримськотатарської культури (3 години)

Теоретична частина. Відродження кримськотатарської культури у ХІХ ст. Роль Ісмаїла Гаспринського у відродженні кримськотатарської культури. Газета «Перекладач» («Terciman»).

Практична частина. Ознайомлення з газетою «Перекладач» («Terciman»). Вправи творчого характеру.

2.4. Кримськотатарська культура в період СРСР. Депортація та повернення (3 години)

Теоретична частина. Процес репатріації кримських татар на історичну Батьківщину. «Перший» і «другий» періоди репатріації. Агітаційна діяльність ініціативних груп.

Практична частина. Перегляд архівних документів про повернення кримських татар на історичну Батьківщину. Зустріч з очевидцями депортації та учасниками національного кримськотатарського руху.

2.5. Культура кримських татар після розпаду СРСР: 1991–2013 рр. (3 години)

Теоретична частина. Кримськотатарська культура у часи Незалежної України. Період репатріації, відновлення традиційної культури. Культура в умовах «третього» періоду репатріації. Відродження масових та родинно-побутових свят кримських татар. Відродження національно-патріотичного виховання. Розвиток аматорських та професійних колективів у м. Сімферополь.

Практична частина. Перегляд відео- та аудіоматеріалів. Творчі завдання.

2.6. Культура кримських татар після анексії Криму: 2014–2020 рр. (3 години)

Теоретична частина. Культура кримських татар сьогодні: 2014–2020 рр. Презервація та ревіталізація культури корінного населення України.

Практична частина. Робота з текстами. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Вправи дослідницького і творчого характеру.

Розділ 3. Традиції, обряди, звичаї кримських татар (22 години)

3.1. Релігійні та календарні свята кримських татар (6 годин)

Теоретична частина. Календарні свята кримських татар: Наврез (Navrez), Дервіза (Derviza), Хидирлез (Hıdırllez).

Наврез – свято Нового року. День весняного рівнодення – день святкування. Походження свята. Традиційні страви: кобете (kobete), бурма (burma), тавук’ли лаг’шали шорба (tavuqlı laqşalı şorba).

Свято осені та врожаю – Дервіза (Derviza). Дата святкування – 22 вересня, день осіннього рівнодення. Традиції святкування: ярмарок, конкурси, змагання, традиційна боротьба «Куреш» («Küreş»), завершальний танок «Хоран» («Horan»).

Свято весни та сівби – Хидирлез (Hıdırllez). Період святкування. Традиції свята: національні пісні й танці, спортивні змагання, частування солодощами.

Релігійні свята кримських татар: Ораза-байрам (Oraza-bayram), К’урбан-байрам (Qurban-bayram).

Ораза-байрам (Oraza-bayram), період святкування. Традиційні звичаї частування бідних та прибирання оселі. Національні солодощі свята.

К’урбан-байрам (Qurban-bayram), період і традиції святкування.

Практична частина. Відтворення з гуртківцями народного свята (на вибір).

Інтерактивне заняття. Відтворення з гуртківцями календарного свята кримських татар із традиційними звичаями та обрядами. Робота з аудіо- та відеоматеріалами.

3.2. Родинно-побутові звичаї кримських татар (8 годин)

Теоретична частина. Обряди, пов'язані з народженням дитини. Обряд «Чілле» («Çille») – сорокадення. Обряд гоління голови.

Практична частина. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Вправи дослідницького і творчого характеру.

3.3. Весільні обрядодії кримських татар (8 годин)

Теоретична частина. Комплекс передвесільних обрядів. Передвесільний етап шлюбної обрядовості включає кілька структурних частин: вивідування волі батьків, сватання, заручини, знайомство молодих, підготовка до шлюбу. Обряд сватання – сьоз-кесім (söz kesim), заручини – нішан (nişan), аг'ир нішан (agır- nişan). Весільна трапеза «джемаат-аши» («semaat-aşı»). Молитви на честь радісних подій «ейілік» («eyilik»), «козь-айдин дуаси» («köz-aydın duası»).

Структура і перебіг головних обрядів весілля: фарбування нареченої хною – К'ина геджеси (Qına gecesı), водіння молодої до лазні «амам» («amam»), релігійне укладення шлюбу «нікях» («nikâh»). Обряд гоління нареченого – Траш (Traş).

Післяшлюбна обрядовість. Обряд знайомства молодиці з новою родиною – козь-айдин к'авеси (köz-aydın qavesı). Проце-дура адаптації молодої жінки до нової сім'ї, ролі дружини й не-вістки. Взаємні післявесільні відвідини двох родів – чаг'иртой (çağırtoy).

Практична частина. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Творчі завдання: відтворення із гуртківцями обрядів «К'ина ге-джеси» («Qına gecesı») і «Траш» («Traş»).

Розділ 4. Кримськотатарське традиційне вбрання як елемент культури (24 години)

4.1. Жіноче та чоловіче традиційне вбрання кримських татар (6 годин)

Теоретична частина. Особливості чоловічого та жіночого одягу кримських татар. Елементи одягу. Головні убори. Націо-нальне взуття. Роль пояса в кримськотатарському костюмі. Від-мінності традиційного костюма мешканців степу та прибереж-них районів.

Практична частина. Дослідження чоловічого та жіночого національного костюма кримських татар. Творче завдання.

4.2. Символіка обрядового костюма (6 годин)

Теоретична частина. Сенс обрядових елементів одягу. Роль і сенс хустки у весільному обряді. Особливості одягу мусульманського духовенства.

Практична частина. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Вправи дослідницького і творчого характеру.

4.3. Ювелірне мистецтво кримських татар як невід’ємна складова культури (6 годин)

Теоретична частина. Ювелірні прикраси та амулети як самостійні елементи костюма. Роль жіночого та чоловічого пояса у повсякденному житті та в обрядодіях. Різновиди жіночого весільного пояса. Різновиди ювелірних прикрас кримськотатарської жінки.

Практична частина. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Вправи дослідницького і творчого характеру.

4.4. Чоловічі та жіночі зачіски кримських татар XVII ст. – початку XX ст. (6 годин)

Теоретична частина. Особливості жіночих зачісок. Косички та локони «зіліф» («zilif»). Фарбування волосся хною.

Особливості чоловічих зачісок. Характерні елементи чоловічої зовнішності – вуса (tıyıq) і борода (saqal). Релігійний обряд «Сак’ал дуаси» («Saqal duası»). Весільний обряд «Траш» («Traş»).

Практична частина. Творче завдання. Перегляд тематичних відеоматеріалів. Роботи творчого і дослідницького характеру.

Розділ 5. Пісенна традиція кримських татар як складова народної культури (8 годин)

5.1. Пісенні жанри кримськотатарського фольклору (4 години)

Теоретична частина. Особливості пісенних жанрів кримськотатарської музики: йір (yır), тюркю (türkü), іляхі (ilâhiy),

мак'ам (maqam), чін (çin), дестан (destan), так'мак' (taqmaq), мане (mane), бейіт (beyit). Сучасна музика кримських татар.

Практична частина. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Роботи творчого і дослідницького характеру.

5.2. Традиційні музичні інструменти кримських татар (4 години)

Теоретична частина. Традиційні музичні інструменти кримських татар. Духові: зурна (zurna), тулуп-зурна (tulup-zurna), к'авал (qaval). Струнні: сантир (santır), саз (saz), кеманче (kemançe). Ударні: давул (davul), чубук давул (çubuk davul), даре (dare), думбелек (dümbelek). Народна інструментальна музика кримських татар. Жанри народної інструментальної музики: той мерасіми авалари «Таксім», «Пешраф» (toy merasimi avaları «Taksim», «Peşraf»). Застільні весільні інструментальні мелодії – додулар (dodular). Повільні танці – аг'ир авалар (ağır avalar). Швидкі танці – к'айтармалар (qaytarmalar). Танцювальні хороводні мелодії – чешит оюн авалари (çeşit oyun avaları). Розважальні мелодії – к'онушма ве еглендже авалари (qonuşma ve eglence avaları).

Практична частина. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Роботи дослідницького і творчого характеру. Робота зі словником. Підготовка і представлення презентації на тему «Традиційна музична культура кримських татар».

Розділ 6. Основи науково-дослідницької діяльності (48 годин)

6.1. Поняття про наукове дослідження і методи його проведення (12 годин)

Теоретична частина. Поняття про дослідницьку діяльність. Основні види досліджень: теоретичне, експериментальне, індивідуальне, групове, колективне, комбіноване. Види учнівських дослідницьких робіт. Поняття актуальності і новизни дослідження. Гіпотеза та її висунення.

Практична частина. Розроблення індивідуального плану дослідження. Ознайомлення зі списком запропонованих тем науково-дослідницьких робіт. Обґрунтування актуальності і

новизни дослідження. Постановка проблеми науково-дослідницької роботи і висунення гіпотези. Написання аналітичних есе з певного проблемного питання.

Вибір теми для наукового реферату. Первинне інформаційне оброблення теми. Пошук і фіксація літератури. Робота з каталогами бібліотек, науково-бібліографічними інтернет-порталами. Складання плану реферату. Збирання матеріалу в бібліотеці, інтернеті. Опрацювання зібраних матеріалів. Оформлення роботи. Формування списку використаних джерел. Створення мультимедійної презентації. Підготовка до публічного виступу. Захист наукового реферату.

6.2. Основні засади збирання та оброблення інформації (12 годин)

Теоретична частина. Поняття першоджерел, наукової літератури, варіанти їх пошуку, фіксації і групування. Основні засади пошуку і використання наукових матеріалів. Аналіз та оброблення теоретичного матеріалу. Правила цитування і посилання. Формування аналітичних висновків. Вимоги до оформлення списку використаної літератури. Вимоги до публічного захисту наукового дослідження.

Освоєння аудіо- та відеоапаратури: робота з диктофоном, мікрофоном, фото- і відеокамерою. Правила техніки безпеки. Культура ведення бесіди під час збирання, записування матеріалів. Засвоєння вимог до архівного опрацювання історико-культурних матеріалів.

Практична частина. Складання списку джерел, необхідних для проведення дослідження. Пошук і фіксація літератури. Первинне інформаційне оброблення теми. Складання плану реферату. Оформлення роботи. Формування списку використаної літератури. Складання термінологічного словника власного дослідження. Практична робота «Застосування аудіо- та відеоапаратури (робота з диктофоном, мікрофоном, фото- і відеокамерою).

6.3. Написання й оформлення науково-дослідницької роботи (12 годин)

Теоретична частина. Ознайомлення з вимогами до оформлення науково-дослідницької роботи. Загальні правила оформ-

лення тексту. Структурування і подання думок. Вимоги до оформлення тез дослідження. Бібліографічний опис наукових джерел.

Практична частина. Ознайомлення з прикладами оформлення науково-дослідницьких робіт здобувачів освіти минулих років. Тренінг з оформлення науково-дослідницьких робіт. Написання вступу і висновків. Написання й оформлення власне роботи.

6.4. Представлення і захист науково-дослідницької роботи (12 годин)

Теоретична частина. Вимоги до доповіді. Структура доповіді. Поради промовцеві. Методи викладення матеріалу. Створення мультимедійної презентації. Підготовка до публічного виступу. Захист наукового реферату.

Практична частина. Підготовка доповіді та презентації за результатами науково-дослідницької роботи. Рольова гра «Захист науково-дослідницької роботи». Аналіз результатів проведеної гри. Тренінг «Мультимедійні засоби навчання у науково-дослідницькій діяльності».

Розділ 7. Освітня та презентаційна діяльність (16 годин)

7.1. Освітня діяльність (8 годин)

Теоретична частина. Зустрічі з науковцями. Екскурсії до музеїв.

Практична частина. Наукові читання, тематичні заходи.

7.2. Презентаційна діяльність (8 годин)

Теоретична частина. Підготовка здобувачів освіти до участі у наукових конференціях, олімпіадах, конкурсах.

Практична частина. Участь у конференціях, конкурсах, олімпіадах.

Підсумок (2 години)

Теоретична частина. Підбиття підсумків роботи за навчальний рік. Відзначення кращих вихованців. Рекомендації щодо подальшої дослідницької роботи. Завдання на літо.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Здобувачі освіти мають знати:

- визначення термінів «культура», «мистецтво», «звичай», «обряд», «традиція»;
- історичну основу і розвиток кримськотатарської культури;
- національну специфіку культури;
- особливості календарних і родинно-побутових святкувань;
- характерні ознаки пісенної традиції кримських татар;
- основні елементи традиційного чоловічого та жіночого вбрання;
- види наукових досліджень;
- якісні характеристики наукової роботи і її відмінності від реферативного повідомлення;
- основні етапи наукової роботи;
- методи аналізу першоджерел, методи дослідницької роботи;
- вимоги до оформлення науково-дослідницької роботи;
- правила бібліографічного опису;
- вимоги до оформлення доповіді та презентації;
- основи публічного виступу.

Здобувачі освіти мають уміти:

- грамотно, логічно і змістовно викладати свої знання, думки, оцінки;
- оперувати науковою термінологією;
- працювати над завданням індивідуально, у малих групах та колективно;
- виважено, змістовно розкривати тематичний матеріал, логічно та послідовно доводити власну думку;
- публічно виступати, брати активну участь у колективно-му обговоренні порушеного питання чи проблеми;
- працювати з картою і таблицями;
- працювати з текстом наукового, науково-популярного чи навчального видання;

- складати порівняльні таблиці;
- складати план індивідуальної дослідницької роботи;
- формулювати тему, мету, об'єкт, предмет і завдання наукового дослідження;
- визначати методи науково-дослідницької роботи;
- вибирати й опрацьовувати необхідну для досліджень інформацію;
- аналізувати можливість наукового дослідження відповідно до його етапів і розділів роботи;
- оформлювати науково-дослідницьку роботу відповідно до вимог;
- оформлювати доповідь і презентацію відповідно до вимог;
- виголошувати доповідь.

Здобувачі освіти мають набути досвіду:

- виконувати творчі та індивідуальні творчо-дослідницькі завдання;
- розв'язувати завдання підвищеної складності;
- складати схеми і порівняльні таблиці;
- працювати з документами;
- вибирати тему для наукового реферату;
- збирати матеріал в бібліотеці, інтернеті;
- працювати з каталогами бібліотек, науково-бібліографічними інтернет-порталами;
- аналізувати, систематизувати, узагальнювати зібрану інформацію;
- складати план реферату;
- оформлювати роботу;
- формувати список використаних джерел;
- створювати мультимедійну презентацію;
- готуватися до публічного виступу;
- захищати науковий реферат;
- брати участь у конференціях, конкурсах, тематичних заходах.

Основний рівень

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичні	практичні	разом
Вступ	1	2	3
Розділ 1. Гастрономічна культура кримських татар	12	18	30
1.1. Різновиди традиційних кримськотатарських страв	4	6	10
1.2. Природно-географічна типологізація їжі кримських татар	4	6	10
1.3. Керамічні вироби у побуті кримських татар кінця XIX – початку XX ст.	4	6	10
Розділ 2. Вода і водні джерела у кримськотатарській культурі	13	17	30
2.1. Вода у кримськотатарських традиціях і фольклорі	5	7	12
2.2. Вироби з каменю у побуті кримських татар XIX – початку XX ст.	8	10	18
Розділ 3. Архітектурні традиції кримськотатарського житла	8	16	24
3.1. Традиційний кримськотатарський будинок. Інтер'єр та екстер'єр	4	8	12
3.2. Архітектура мечетей як складова кримськотатарської культури	4	8	12
Розділ 4. Етнокультурний код кримськотатарського орнаменту	6	12	18
4.1. Кримськотатарський орнамент Орьнек	2	4	6

4.2. Семантика кримськотатарського орнаменту	2	4	6
4.3. Орнамент Орньек на видах декоративно-ужиткового мистецтва кримських татар	2	4	6
Розділ 5. Національний танець у кримськотатарській культурі	9	15	24
5.1. Історія та розвиток кримськотатарського танцю	3	5	8
5.2. Види кримськотатарських танців	3	5	8
5.3. Культурна складова чоловічого та жіночого кримськотатарського танцю	3	5	8
Розділ 6. Основи науково-дослідницької діяльності	30	42	72
6.1. Поняття про наукове дослідження і методи його проведення	7	10	17
6.2. Основні засади збирання та оброблення інформації	7	10	17
6.3. Написання й оформлення науково-дослідницької роботи	8	10	18
6.4. Представлення і захист науково-дослідницької роботи	8	12	20
Розділ 7. Освітня та презентаційна діяльність	4	8	12
7.1. Освітня діяльність	2	4	6
7.2. Презентаційна діяльність	2	4	6
Підсумок	3	–	3
Разом	86	130	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 години)

Теоретична частина. Ознайомлення з планом роботи гуртка. Мета і завдання роботи на поточний навчальний рік. Організаційні питання. Рекомендована література.

Практична частина. Звіти гуртківців про виконання отриманих на літо завдань. Обговорення індивідуальних планів роботи.

Розділ 1. Гастрономічна культура кримських татар (30 годин)

1.1. Різновиди традиційних кримськотатарських страв (10 годин)

Теоретична частина. Загальна характеристика. М'ясні страви. Борошняні страви. Молочні страви. Напої і десерти.

Практична частина. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Дослідження матеріалу та підготовка презентації на тему «Кримськотатарські традиційні страви».

1.2. Природно-географічна типологізація їжі кримських татар (10 годин)

Теоретична частина. Специфіка кухні Південного узбережжя Криму та степових районів. Різновиди страв різних етнічних груп кримських татар.

Практична частина. Робота творчого і дослідницького характеру. Укладання таблиці. Робота з текстами.

1.3. Керамічні вироби у побуті кримських татар кінця XIX – початку XX ст. (10 годин)

Теоретична частина. Керамічні вироби. Види керамічних виробів у кримських татар. Виготовлення керамічних виробів.

Практична частина. Робота з текстами. Інтелектуальна вікторина. Обговорення проблемних питань. Вправи дослідницького і творчого характеру.

Розділ 2. Вода і водні джерела у кримськотатарській культурі (30 годин)

2.1. Вода у кримськотатарських традиціях і фольклорі (12 годин)

Теоретична частина. Історичні відомості про джерела води у Криму XVI ст. Вода у кримськотатарських традиціях і фольклорі. Фонтани (Çeşme) – історична спадщина Криму.

Практична частина. Робота з картками. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Підготовка і представлення мініпрезентації «Вода у кримськотатарських традиціях і фольклорі».

2.2. Вироби з каменю у побуті кримських татар XIX – початку XX ст. (18 годин)

Теоретична частина. Вироби з каменю. Різновиди виробів з каменю: арман-таш (arman-taş), дам-таш (dam-taş), амам-таш (amam-taş). Використання виробів із каменю у побуті кримських татар.

Практична частина. Робота з текстами. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Комунікативний практикум (за запитаннями вчителя).

Розділ 3. Архітектурні традиції кримськотатарського житла (24 годин)

3.1. Традиційний кримськотатарський будинок. Інтер'єр та екстер'єр (12 годин)

Теоретична частина. Специфіка архітектури будинку кримських татар. Кримськотатарський будинок у місті Бахчисарай. Нижній та верхній двір. Інтер'єр кримськотатарського будинку: розташування меблів, камін. Традиція прикрашання будинку.

Практична частина. Бесіда за запитаннями. Завдання творчого і дослідницького характеру. Написання есе.

3.2. Архітектура мечетей як складова кримськотатарської культури (12 годин)

Теоретична частина. Походження назви «мечеть». Особливості архітектури і типи. Елементи архітектури мечеті. Правила поведінки у мечеті.

Практична частина. Робота з текстами. Роботи творчого і дослідницького характеру. Інтерактивний практикум (запитання – відповідь).

Розділ 4. Етнокультурний код кримськотатарського орнаменту (18 годин)

4.1. Кримськотатарський орнамент Орьнек (Örneк) (6 годин)

Теоретична частина. Кримськотатарський орнамент – Орьнек (Örneк). Диференціація знаків у кримськотатарській культурі: чоловічі, жіночі, знаки-обереги. Зображення людей і тварин. Створення орнаментальних композицій. Складні структури.

Практична частина. Роботи творчого і дослідницького характеру. Дослідження матеріалу і створення презентації «Кримськотатарський орнамент – Орьнек (Örneк)».

4.2. Семантика кримськотатарського орнаменту (6 годин)

Теоретична частина. Використання знакової системи у сучасній культурі кримських татар. Символи кримськотатарського орнаменту. Група жіночих знаків. Чоловічі знаки. Знаки-обереги. Дрібні елементи. Орнаментальні структури.

Практична частина. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Створення власної орнаментальної композиції. Символи і значення орнаментів. Робота зі словником.

4.3. Орнамент Орьнек (Örneк) на видах декоративно-ужиткового мистецтва кримських татар (6 годин)

Теоретична частина. Використання кримськотатарського орнаменту на видах декоративно-ужиткового мистецтва: вишивка, кераміка, карбування, ювелірні вироби, гравірування тощо.

Практична частина. Дослідницьке і творче завдання. Складання таблиці. Семінар-практикум «Кримськотатарський орнамент».

Розділ 5. Національний танець у кримськотатарській культурі (24 годин)

5.1. Історія та розвиток кримськотатарського танцю (8 годин)

Теоретична частина. Зародження та розвиток кримськотатарського танцю. Особливості виконання танців. Кримськотатарська хореографія 20-х і 30-х рр. XIX ст.

Практична частина. Перегляд фрагментів фільму «Алім айдамак'» 1921 року.

5.2. Види кримськотатарських танців (8 годин)

Теоретична частина. Класифікація танцю за жанрами. Весільні танці: «Аг'ир ава» («Aqır ava»), «Ак'ай аваси» («Aqay avası»), «К'айтарма» («Qaytarma»), «К'оран» («Qoran»). Масові танці. Чоловічі танці «Чобан оюни» («Çoban oyunı»). Сольний танець «Тим-тим» («Tim-tim»). Специфіка виконання народного танцю.

Практична частина. Ознайомлення з кримськотатарською хореографією.

5.3. Культурна складова чоловічого та жіночого кримськотатарського танцю (8 годин)

Теоретична частина. Особливості виконання жіночої та чоловічої танцювальних партій у кримськотатарському танці. Основні рухи кримськотатарського танцю.

Практична частина. Зустріч із кримськотатарським хореографом. Практичне заняття. Творче завдання дослідницького характеру.

Розділ 6. Основи науково-дослідницької діяльності (72 години)

6.1. Поняття про наукове дослідження і методи його проведення (17 годин)

Теоретична частина. Вибір теми наукового дослідження та її обґрунтування. Об'єкт, предмет дослідження. Структура наукового дослідження. Правила оформлення вступної частини наукової роботи. Аналіз проблеми у науковій літературі. Об-

грунтування актуальності і відповідності проблеми сучасним вимогам суспільства.

Практична частина. Розроблення концепції дослідження, визначення мети і завдань роботи. Створення схематичного перспективного плану дослідницької діяльності. Складання плану-проспекту наукової роботи. Вибір методів дослідження.

6.2. Основні засади збирання та оброблення інформації (17 годин)

Теоретична частина. Методи дослідження. Теоретична і практична цінність науково-дослідницької роботи. Робота із джерелами і літературою. Методи оброблення джерел і літератури.

Практична частина. Структурування основної частини наукової праці, укладання розділів, формулювання узагальнень і висновків. Оформлення посилань і відповідного наукового апарату. Оформлення списку використаних джерел і літератури згідно з вимогами.

6.3. Написання й оформлення науково-дослідницької роботи (18 годин)

Теоретична частина. Написання й оформлення науково-дослідницької роботи. Підготовка до захисту науково-дослідницької роботи. Вимоги до доповіді. Рекомендації з оформлення наочних матеріалів. Використання технічних засобів.

Практична частина. Укладання додатків. Редагування і корегування роботи, підготовка матеріалів до друку.

6.4. Представлення і захист науково-дослідницької роботи (20 годин)

Теоретична частина. Написання доповіді і підготовка до публічного захисту. Обговорення виступів, визначення недоліків, коментування, поради. Основа публічних виступів та етикет дискусії.

Практична частина. Підготовка доповіді і презентації за результатами науково-дослідницької роботи. Рольова гра «Захист науково-дослідницької роботи». Аналіз результатів проведеної гри. Тренінг «Мультимедійні засоби навчання у науково-дослідницькій діяльності».

Розділ 7. Освітня та презентаційна діяльність (12 годин)

7.1. Освітня діяльність (6 годин)

Теоретична частина. Екскурсії до музеїв. Зустрічі з науковцями.

Практична частина. Наукові читання, тематичні заходи.

7.2. Презентаційна діяльність (6 годин)

Теоретична частина. Підготовка здобувачів освіти до участі у наукових конференціях, конкурсах, олімпіадах.

Практична частина. Участь у конференціях, конкурсах, тематичних заходах.

Підсумок (3 години)

Теоретична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка за навчальний рік. Рекомендації щодо подальшої дослідницької роботи. Завдання на літо.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Здобувачі освіти мають знати:

- історичну основу і розвиток кримськотатарської культури;
- класифікацію кримськотатарських національних страв;
- види керамічних виробів у побуті кримських татар;
- різновиди кримськотатарських танців;
- види виробів із каменю;
- архітектурні особливості кримськотатарського житла;
- знакову систему орнаменту Орьнек;
- історію кримськотатарського народного танцю;
- кримськотатарський фольклор;
- правила складання бібліографії та списку джерел;
- основні вимоги до написання й оформлення наукової роботи, її публічного захисту;
- способи апробації наукових результатів.

Здобувачі освіти мають уміти:

- грамотно, логічно і змістовно відтворювати матеріал, чітко і послідовно висловлювати власну думку, аргументовано презентувати оціночні твердження;
- вживати наукову термінологію;
- працювати з таблицями;
- працювати з текстом наукового, науково-популярного або навчального видання;
- виявляти причинно-наслідкові зв'язки;
- складати порівняльні таблиці;
- порівнювати оцінки і твердження вчених щодо проблемних питань;
- працювати над завданням індивідуально і в колективі;
- самостійно планувати етапи роботи над науковим дослідженням;
- збирати і критично аналізувати інформацію з першоджерел і літератури;

- логічно вибудувати текст наукової роботи;
- аргументовано доводити свої твердження, доходити лаконічних і чітких висновків за результатами дослідницької роботи;
- представляти результати свого дослідження;
- виважено, змістовно вести дискусію;
- публічно виступати, брати активну участь у колективному обговоренні проблем;
- створювати мультимедійні презентації.

Здобувачі освіти мають набути досвіду:

- дискутувати із проблемних питань;
- розробляти концепцію дослідження, вивчати його мету і завдання;
- створювати схематичний перспективний план дослідницької діяльності;
- складати план-проспект наукової роботи;
- вибирати методи дослідження;
- добирати й опрацювати джерела, літературу;
- створювати вступну частину наукового дослідження;
- структурувати основну частину наукової роботи;
- укладати розділи (писати основний текст роботи), формувати узагальнення й висновки;
- оформлювати посилання і відповідний науковий апарат;
- оформлювати список використаних джерел і літератури згідно з вимогами;
- укладати додатки;
- редагувати і корегувати роботу, готувати матеріали до друку;
- писати доповідь;
- готуватися до публічного захисту;
- обговорювати виступи, визначати недоліки, коментувати;
- брати участь у конференціях, конкурсах, олімпіадах, виставках.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичні	практичні	разом
Вступ	1	2	3
Розділ 1. Історико-культурна спадщина кримських татар	8	10	18
1.1. Історико-культурна спадщина Криму	4	5	9
1.2. Елементи культурної спадщини кримських татар	4	5	9
Розділ 2. Декоративно-ужиткове мистецтво кримських татар	8	10	18
2.1. Кримськотатарська вишивка і ткацтво	4	5	9
2.2. Предмети декоративно-ужиткового мистецтва. Вироби з дерева, металу, скла та кераміки. Ювелірне мистецтво кримських татар	4	5	9
Розділ 3. Образотворче мистецтво кримських татар	8	13	21
3.1. Становлення й основні тенденції розвитку сучасного кримськотатарського декоративного мистецтва	4	7	11
3.2. Основні тенденції розвитку кримськотатарського образотворчого мистецтва	4	6	10
Розділ 4. Театральне мистецтво кримських татар	10	14	24
4.1. Історія театралізованих вистав у кримських татар	3	5	8

4.2. Заснування театру і розквіт у 1920–1930 рр. Репресії	3	4	7
4.3. Відродження кримськотатарського національного театру	4	5	9
Розділ 5. Кіно у кримськотатарській культурі	8	10	18
5.1. Історія створення кримськотатарського кіно	4	5	9
5.2. Сучасне кримськотатарське кіно	4	5	9
Розділ 6. Культура кримських татар ХХ–ХХІ ст.	8	13	21
6.1. Культура кримських татар після анексії АР Крим 2014 року	4	7	11
6.2. Сучасний стан кримськотатарської культури	4	6	10
Розділ 7. Основи науково-дослідницької діяльності	30	42	72
7.1. Поняття про наукове дослідження і методи його проведення	7	10	17
7.2. Основні засади збирання та оброблення інформації	7	10	17
7.3. Написання й оформлення науково-дослідницької роботи	8	10	18
7.4. Представлення і захист науково-дослідницької роботи	8	12	20
Розділ 8. Освітня та презентаційна діяльність	6	12	18
8.1. Освітня діяльність	3	6	9
8.2. Презентаційна діяльність	3	6	9
Підсумок	1	2	3
Разом	88	128	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 години)

Теоретична частина. Ознайомлення з планом роботи гуртка. Організаційні моменти. Актуалізація опорних знань з попереднього навчального року. Рекомендована література на поточний навчальний рік.

Практична частина. Індивідуальні, творчі завдання. Написання есе на тему «Розвиток і збереження кримськотатарської культури».

Розділ 1. Історико-культурна спадщина кримських татар (18 годин)

1.1. Історико-культурна спадщина Криму (9 годин)

Теоретична частина. Поняття історико-культурної спадщини. Об'єкти історико-культурної спадщини. Культурна спадщина кримських татар. Вивчення пам'яток історії і культури Криму. Оцінка сучасного стану: Ханський палац у Бахчисараї Хан Сарай (Han Saray).

Практична частина. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Індивідуальні й творчі завдання дослідницького характеру. Написання тез статті «Історико-культурна спадщина Криму».

1.2. Елементи культурної спадщини кримських татар (9 годин)

Теоретична частина. Поняття матеріальної і нематеріальної культурної спадщини. Ознайомлення з елементами нематеріальної культурної спадщини. Побутування елементів культурної спадщини. Носії.

Практична частина. Робота з аудіо- та відеоматеріалами. Робота творчого характеру. Інтерактивне заняття «Пізнавальні розваги».

Розділ 2. Декоративно-ужиткове мистецтво кримських татар (18 годин)

2.1. Кримськотатарська вишивка і ткацтво (9 годин)

Теоретична частина. Історія формування цих видів мистецтва. Кольорова гама. Кримськотатарські килими. Типологі-

зація кримськотатарської вишивки: татар ишлеме (tatar işleme), теллі (telli), мик'лама (miqlama), букме (bukme).

Практична частина. Робота з відеоматеріалами. Складання таблиці. Робота у групах (запитання – відповідь). Зустріч із ремісниками. Творчі завдання дослідницького характеру.

2.2. Предмети декоративно-ужиткового мистецтва. Вироби з дерева, металу, скла та кераміки. Ювелірне мистецтво кримських татар (9 годин)

Теоретична частина. Ознайомлення із предметами побуту кримських татар. Відвідування керамічної та ювелірної майстерень, зустрічі з майстрами.

Практична частина. Відвідування Національного музею історії України. Ознайомлення з елементами декоративно-ужиткового мистецтва кримських татар. Екскурсія, перегляд експозиції.

Розділ 3. Образотворче мистецтво кримських татар (21 година)

3.1. Становлення кримськотатарського образотворчого мистецтва (11 годин)

Теоретична частина. Основні етапи розвитку кримськотатарського образотворчого мистецтва. Три століття розквіту образотворчого мистецтва: XV–XVIII ст. Занепад образотворчого мистецтва після 1783 р. Період «кримськотатарського ренесансу» – 1923–1927 рр.

Практична частина. Тестові завдання. Робота з текстами. Підготовка реферату «Художнє мистецтво кримських татар XXI ст.».

3.2. Основні тенденції розвитку кримськотатарського образотворчого мистецтва (10 годин)

Теоретична частина. Професійні діячі кримськотатарського образотворчого мистецтва. Представники кримськотатарського образотворчого мистецтва: Усеїн Боданінський, Абдурефі Абієв, Абій Ярмухамедов, Мемет Абселямов, Амді Мустафаєв, Осман Чубаров, Кязім Емінов.

Народні майстри: Адавіє Ефендієва, Амет Калафатов. Довоєнні кримськотатарські художники: Тохтар Афүзов, Сеїтха-

ліл Османов, Амет Устаєв. Художні виставки у м. Сімферополь у 1920–1930 рр.

Практична частина. Перегляд картин кримськотатарських художників. Зустріч-бесіда з кримськотатарським художником. Виконання творчих завдань.

Розділ 4. Театральне мистецтво кримських татар (24 години)

4.1. Історія театралізованих вистав у кримських татар (8 годин)

Теоретична частина. Традиції театралізованих вистав у кримських татар. Придворні артисти при дворі кримських ханів. П'єса Мольєра «Тартюф» кримськотатарською мовою.

Практична частина. Ознайомлення із п'єсою Мольєра «Тартюф», аналіз головних героїв. Підготовка та представлення творчого завдання.

4.2. Заснування і розквіт у 1920–1930 рр. Репресії (7 годин)

Теоретична частина. Відкриття театального будинку у 1901 р. Перші театральні вистави. Постановка драм: «Надиршах», «Шейх Санан», «Алім-Азамат оглу». Перші жіночі ролі та актриси. Відкриття Кримськотатарського драматичного театру. П'єси драматурга Умера Іпчі: «Файше», «Алім», «Нейкеджан Ханум», «Шахін Пірай», «Азад халк'». Театр і депортація.

Практична частина. Робота з відео- та аудіоматеріалами. Ознайомлення з театральними п'єсами 1920–1930 рр. Виконання творчих завдань.

4.3. Відродження кримськотатарського національного театру (9 годин)

Теоретична частина. Історія кримськотатарського театру. Театр тіней «К'арагоз» («Qaragöz»). Театр ляльок «К'ок'ла» («Qoqla»). Літературна імпровізація одного актора «Медахлік'» («Medahliq»). Діяльність перших професійних труп початку ХХ ст. у м. Бахчисарай. Діяльність Кримськотатарського академічного музично-драматичного театру. Кримськотатарський театр ХХІ ст.

Практична частина. Робота з відеоматеріалами. Завдання творчого характеру. Підготовка мінівистави.

Розділ 5. Кіно у кримськотатарській культурі (18 годин)

5.1. Історія створення кримськотатарського кіно (9 годин)

Теоретична частина. Історія кримськотатарського кіно. Перша кінокартина «Alim». Кінокартини А. Сеїтаблаєва «Хайтарма» («Qaytarma»), «Чужа молитва».

Практична частина. Перегляд кінокартини А. Сеїтаблаєва «Хайтарма» («Qaytarma»). Вікторина «Питання-відповідь». Підготовка та участь у дискусії «Позиція: чому так сталося».

5.2. Сучасне кримськотатарське кіно (9 годин)

Теоретична частина. Кримськотатарський мультфільм «Хидир деде», озвучування фільмів і мультфільмів кримськотатарською мовою. Сучасне кримськотатарське кіно – кінокартина Н. Алієва «Додому» («Evge»): повнометражний дебют на Канському кінофестивалі.

Практична частина. Перегляд кінокартини Н. Алієва «Evge». Робота з відеоматеріалами: перегляд кримськотатарських кінофільмів і мультфільмів. Обговорення проблемних питань. Творчі завдання дослідницького характеру.

Розділ 6. Культура кримських татар ХХ–ХХІ ст. (21 година)

6.1. Культура кримських татар після анексії АР Крим 2014 року (11 годин)

Теоретична частина. Період «культурної адаптації». Національні культурні проекти переселенців з АР Крим. Виставки і культурно-мистецькі заходи. Євробачення-2016, пісня «1944».

Практична частина. Розмова-бесіда: обговорення актуальних питань. Відвідування культурно-мистецького заходу.

6.2. Сучасний стан кримськотатарської культури (10 годин)

Теоретична частина. Загальна характеристика. Сучасний стан розвитку кримськотатарської культури. Діалог культур. Міжнародна культурна співпраця.

Практична частина. Обговорення проблемних питань. Дослідження-інтерв'ю (опитування людей, причетних до куль-

турної діяльності кримських татар). Оприлюднення результатів. Творчі завдання дослідницького характеру.

Розділ 7. Основи науково-дослідницької діяльності (72 години)

7.1. Поняття про наукове дослідження і методи його проведення (17 годин)

Теоретична частина. Уточнення теми наукового дослідження та її обґрунтування. Рецензування як форма зовнішньої оцінки наукової роботи. Поняття наукової статті, її структурні частини, правила оформлення та публікації.

Практична частина. Виконання науково-дослідницької роботи за індивідуальними планами здобувачів освіти і завданнями керівника гуртка. Написання й оформлення науково-дослідницької праці: вступна частина, структурування основної частини наукової праці.

7.2. Основні засади збирання й оброблення інформації (17 годин)

Теоретична частина. Методи дослідження. Теоретична і практична цінність науково-дослідницької роботи. Робота із джерелами і літературою, методи їх оброблення.

Практична частина. Написання та оформлення науково-дослідницької роботи, опрацювання наукової літератури, джерел; систематизація зібраного матеріалу; укладання розділів; оформлення посилань на опрацьовану наукову літературу; формулювання висновків до кожного розділу.

7.3. Написання й оформлення науково-дослідницької роботи (18 годин)

Теоретична частина. Написання й оформлення науково-дослідницької роботи. Підготовка до захисту науково-дослідницької роботи. Вимоги до доповіді. Рекомендації з оформлення наочних матеріалів. Використання технічних засобів.

Практична частина. Удосконалення наукових опрацювань минулих років. Підготовка наукових досліджень до публікації у вигляді наукових і науково-популярних статей. Написання і редагування статей, рецензування.

7.4. Представлення і захист науково-дослідницької роботи (20 годин)

Теоретична частина. Впровадження наукових досліджень у практику. Можливі варіанти дослідницької роботи у виші. Психологічна підготовка до публіцистичних виступів і дискусій.

Практична частина. Підготовка до захисту учнівських науково-дослідницьких робіт: створення доповідей, мультимедійного супроводу, наочних матеріалів. Вдосконалення риторичних прийомів, психологічної витримки під час публічних виступів і дискусій.

Розділ 8. Конкурси, лекторії, екскурсії (18 годин)

8.1. Освітня діяльність (9 годин)

Теоретична частина. Зустрічі з науковцями. Екскурсії до музеїв.

Практична частина. Наукові читання, тематичні заходи.

8.2. Презентаційна діяльність (9 годин)

Теоретична частина. Підготовка здобувачів освіти до участі у наукових конференціях, конкурсах, олімпіадах.

Практична частина. Участь у конкурсах, олімпіадах, виставках. Оформлення щоденника гуртківця, написання звітів, створення мультимедійних презентацій про відвідування музеїв, культурних споруд тощо.

Підсумок (3 години)

Теоретична частина. Підбиття підсумків гуртка за навчальний рік і весь період навчання. Рекомендації щодо подальшої дослідницької роботи.

Практична частина. Наукова конференція – презентація кращих учнівських науково-дослідницьких робіт.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Здобувачі освіти мають знати:

- етапи становлення і розвитку історико-культурної спадщини кримських татар;
- різновиди декоративно-ужиткового мистецтва кримських татар;
- специфіку розвитку кіномистецтва і театрального мистецтва;
- основні світоглядні системи образотворчого мистецтва;
- найвідоміших діячів культури й мистецтва;
- основні об'єкти матеріальної культурної спадщини;
- особливості розвитку кримськотатарської культури у ХХ ст.;
- специфіку розвитку культури кримських татар початку ХХІ ст.;
- основні вимоги до наукових і науково-популярних статей, поняття авторського і друкованого аркуша.

Здобувачі освіти мають уміти:

- грамотно, логічно і змістовно викладати свої знання, думки, оцінки;
- вживати наукову термінологію;
- працювати над завданнями індивідуально і в колективі;
- виважено, змістовно вести дискусію;
- публічно виступати, брати активну участь у колективному обговоренні питання чи проблеми;
- працювати з текстом наукового, науково-популярного чи навчального видання;
- аналізувати джерела, ставити до нього певні евристичні запитання і давати на них відповіді;
- виявляти причинно-наслідкові зв'язки;
- надавати стислу і розгорнуту характеристику історичного явища, події чи процесу;

- правильно визначати значення і роль тієї чи іншої події, процесу, явища;
- об'єктивно оцінювати роль того чи іншого культурного діяча;
- складати порівняльні таблиці;
- висловлювати власні міркування щодо тих чи інших подій, явищ, процесів;
- критично оцінювати ті чи інші судження;
- визначати актуальні проблеми сучасної культурології, формувати відповідно до них теми дослідницьких робіт;
- формувати тему і завдання дослідження, обґрунтовувати актуальність, хронологічні та географічні межі роботи;
- визначати практичне значення, доводити наукову новизну теми;
- шукати необхідну наукову інформацію і джерельне забезпечення;
- самостійно планувати етапи роботи, складати план-проспект;
- структурувати наукову працю, добираючи до структурних підрозділів необхідний фактологічний матеріал;
- аналітично розмірковувати над поданим фактичним матеріалом;
- робити узагальнення і формувати висновки наукового дослідження;
- укладати список використаної літератури;
- укладати додатки до наукової праці;
- редагувати і корегувати текст;
- оформлювати роботу відповідно до поставлених технічних умов;
- оформлювати наочні матеріали;
- створювати мультимедійні презентації;
- складати план захисту науково-дослідницької роботи й виголошувати доповідь;
- аналізувати власні помилки і знаходити шляхи їх усунення;

- писати науково-популярні статті і шукати шляхи практичного втілення результатів роботи (виступати на конференціях, доповнювати експозиції музеїв, тематичних виставок тощо);
- окреслювати перспективи своєї наукової діяльності.

Здобувачі освіти мають набути досвіду:

- розширювати хронологічні та географічні межі джерельної бази;
- виділяти окремі аспекти, поглиблювати аналіз;
- виконувати редакційно-стилістичну роботу;
- готувати наукові дослідження до публікації у вигляді наукових і науково-популярних статей;
- готувати до захисту учнівські науково-дослідницькі роботи (створювати доповіді, мультимедійний супровід, наочні матеріали);
- вдосконалювати риторичні прийоми, психологічну витримку під час публічних виступів і дискусій;
- брати участь у конференціях, конкурсах, олімпіадах, виставках.

ОРИЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ

Обладнання	Кількість
Апаратура	
Комп'ютер	1
Принтер	1
Мультимедійний проектор	1
Екран для проектора	1
Інтерактивна дошка	1
Канцелярські приладдя	
Папір друкарський	За потребою
Фліпчарт	За потребою
Олівці	За потребою
Маркери	За потребою
Папки	За потребою
Кольоровий папір	За потребою

ЛИТЕРАТУРА

1. Бернштам А. Н. Жилище крымского предгорья / А. Н. Бернштам // Крымские татары: хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре / авт.-сост. М. А. Араджиони, А. Г. Герцен. Симферополь : ДОЛЯ, 2005. С. 23–40.

2. Боданинский У. А. Археологическое и этнографическое изучение татар в Крыму / У. А. Боданинский // Реконструкция народного хозяйства в Крыму. – Симферополь, 1930. Вып. 2. 58 с. // Крымские татары: хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре / авт.-сост. М. А. Араджиони, А. Г. Герцен. Симферополь : ДОЛЯ, 2005. С. 52–75.

3. Бонч-Осмоловский Г. Крымские татары: этнографический очерк / Г. Бонч-Осмоловский // Путеводитель по Крыму. Симферополь: Крымгосиздат, 1925 // Крымские татары: хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре / авт.-сост. М. А. Араджиони, А. Г. Герцен. Симферополь : ДОЛЯ, 2005. С. 82–123.

4. Бонч-Осмоловский Г. А. Брачные обряды татар горного Крыма / Г. А. Бонч-Осмоловский / Известия ГРГО. – 1996. – Т. LVIII (58). Вып. 1. С. 21–62.

5. Возгрин В. История крымских татар [Текст] : очерки этнич. истории коренного населения Крыма: в 4 т. / В. Е. Возгрин. – 2-е изд., стер. Симферополь : Крымучпедгиз, 2013. 870 с.

6. Дмитриевский М. Картина Крыма или краткое описание татар и других народов, в Таврии живущих... / М. Дмитриевский // Крымские татары: хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре / авт.-сост. М. А. Араджиони, А. Г. Герцен. Симферополь : ДОЛЯ, 2005. С. 140–152.

7. Кондараки В. Х. Обычаи крымских татар / В. Х. Кондараки. *Одесский вестник*. – 1997. – № 68, 69 (апрель).

8. Кондараки В. Х. Подробное описание Южного берега Крыма / В. Х. Кондараки. Николаев, 1999. 143 с.

9. Кондараки В. Х. Универсальное описание Крыма / В. Х. Кондараки. – СПб., 2005 // Крымские татары: хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре / авт.-сост. М. А. Араджиони, А. Г. Герцен. Симферополь : ДОЛЯ, 2005. С. 250–279.

10. Куртиев Р. Крымские татары: этническая история и традиционная культура / Рефат Куртиев. Симферополь : Б., 1998. 152 с.
11. Куртиев Р. И. Календарные праздники и обряды крымских татар / Р. И. Куртиев. *Крымский музей*. № 1. Симферополь, 1994. С. 89–94.
12. Куртиев Р. И. Календарные обряды крымских татар. [Текст] / Р. И. Куртиев. Симферополь : Крым. учеб.-пед. гос. изд., 1996. 64 с.
13. Куфтин Б. А. Южнобережные татары Крыма / Б. А. Куфтин // Крымские татары: хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре / авт.-сост. М. А. Араджиони, А. Г. Герцен. Симферополь : ДОЛЯ, 2005. С. 280–324.
14. Новосьолова Ю. Традиційне харчування кримських татар / Ю. Новосьолова // Матеріали 64-ї звітної студентської наукової конференції історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Одеса, 2008. С. 33–37.
15. Озенбашлы Э. Крымцы / Э. Озенбашлы : сборник работ по истории, этнографии, языку крымских татар. Симферополь : Озенбаш, 1997. 62 с.
16. Очерки истории и культуры крымских татар / под ред. Э. Чубарова. Симферополь : Крымское учебно-педагогическое государственное издательство, 2005. 208 с.
17. Раdde Г. Крымские татары / Г. Раdde ; вступительная статья, общая редакция и комментарии Г. Бекировой. Киев : ИД «Стилос», 2008. 112 с.
18. Рославцева Л. И. Крымские татары: историко-этнографическое исследование / Л. И. Рославцева. Москва : МАКС Пресс, 2008. 334 с.
19. Сейтмететова Ш. Изысканная крымскотатарская кухня / Ш. Сейтмететова. Бахчисарай, 2008. 59 с.
20. Соболева О. В. Весілля кримських татар: традиційні форми та трансформації / Олена Соболева. Біла Церква : Вид. Пшонківський О. В., 2015. 360 с.
21. Тюркские народы Крыма. Караимы. Крымские татары. Крымчаки / отв. ред. С. Я. Козлов, Л. В. Чижова. Москва : Наука, 2003. 459 с.
22. Хайрулдинов М. А. Этнопедагогика крымскотатарского народа : монография / М. А. Хайрулдинов. Киев : Наук. світ, 2002. 335 с.

23. Хайруддинов М. А. Этикет крымских татар. Эдепнаме / М. А. Хайруддинов, С. М. Усеинов. Симферополь : ИД «Тезис», 2010. 304 с.

24. Чурлу М. Живительная стихия. Родники, фонтаны и колодцы в Крыму / М. Чурлу. *Qasevet*. 1998. № 261. С. 30–36.

25. Эбубекирова Н. Традиционная крымскотатарская кухня. [Текст] : научно-популярная литература / Н. Эбубекирова; Бахчисарайский историко-культ. заповедник; Музей истории и культуры крымских татар. Симферополь : Тарпан, 2004. 32 с.

26. Энвер Ш. Архаичные элементы народной свадебной обрядности и обычаев крымтатар / Ш. Энвер. *Къасевет*. (Симферополь), 1990. № 1. С. 16.

Навчальне видання

Халілова Ленура Сейтумерівна

**Навчальна програма
з позашкільної освіти
«Культура кримських татар»**

Три роки навчання

Дослідницько-експериментальний напрям

Відповідальний за випуск *О. В. Лісовий*
Редагування *А. Р. Саїбова*
Верстання *О. А. Жупанська*
Дизайн обкладинки *Б. А. Лісовський*

Формат 60×84/16. Папір офсетний 80 г/м².
Друк цифровий. Ум. друк. арк. 2,79.
Наклад 300 прим.

Видавництво: Національний центр «Мала академія наук України»
Кловський узвіз, буд. 8, м. Київ, 01021

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 6999 від 04.12.2019.

